FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT L.A. GEELHOED

fremsat den 12. juli 2001 [1]

I — Sagens faktiske omstændigheder, de relevante retsforskrifter og det præjudicielle spørgsmål

1. Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien (Østrig) har i henhold til artikel 234 EF anmodet Domstolen om at oplyse, hvordan artikel 104, stk. 5, i procesreglementet for De Europæiske Fællesskabers Domstol (herefter »procesreglementet«) skal fortolkes, når en medlemsstat ikke har fastsat særlige nationale bestemmelser om opgørelse af sagsomkostninger afholdt i forbindelse med en præjudiciel sag, men derimod har tilkendt den vindende part en fast godtgørelse, der er fastsat på grundlag af nationale sager, og som er utilstrækkelig til at dække de faktisk påløbne omkostninger i forbindelse med en præjudiciel sag for Domstolen.

2. Procesreglementets artikel 104, stk. 5, første afsnit, har i den konsoliderede udgave af 6. marts 1999 [2] følgende ordlyd: »Det tilkommer den nationale ret at træffe afgørelse om den præjudicielle sags omkostninger.«

3. I dommen af 7. maj 1998 i sag C-350/96 [3] besvarede Domstolen en række præjudicielle spørgsmål fra Verwaltungsgerichtshof (Østrig), der var rejst under en sag anlagt af Clean Car Autoservice GmbH (herefter »Clean Car«) mod Landeshauptmann von Wien i forbindelse med, at Landeshauptmann havde afvist en anmeldelse, som Clean Car havde indgivet med henblik på udøvelse af erhvervsmæssig virksomhed, med den begrundelse, at Clean Car havde udpeget en bestyrer, der ikke havde bopæl i Østrig. I domskonklusionens punkt 2 udtalte Domstolen:

»[EF-]traktatens artikel 48 er til hinder for, at en medlemsstat foreskriver, at en forretningsindehaver, som driver næring som håndværker, handlende eller industridrivende på denne medlemsstats område, kun kan udpege en bestyrer, som har bopæl i den pågældende medlemsstat.«

1 — Originalsprog: nederlandsk.

2 — EFT C 65, s. 1. Efter ændringerne af procesreglementet (EFT L 122, s. 43) af 16.5.2000, er artikel 104, stk. 5, nu artikel 104, stk. 6. I det følgende anvendes den nye nummerering.

3 — Clean Car Autoservice, Sml. I, s. 2521.

4. Med hensyn til sagens omkostninger udtalte Domstolen i Clean Car Autoservice-dommens præmis 44 følgende:

»[...] Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.«

5. Ved dom af 24. juni 1998 ophævede Verwaltungsgerichtshof den nationale afgørelse som ulovlig og tilkendte Clean Car et beløb på 12 860 ATS i godtgørelse for sagsomkostninger.

6. Det fremgår af sagens akter, at Verwaltungsgerichtshof's afgørelse om opgørelse af sagsomkostninger er støttet på Verwaltungsgerichtshofgesetz (lov om Verwaltungsgerichtshof, herefter »VwGG«) af 1985 [4] og Verordnung des Bundeskanzlers über die Pauschalierung der Aufwandersätze im Verfahren vor dem Verwaltungsgerichtshof (forbundskanslerens bekendtgørelse om fastsættelse af godtgørelse af omkostninger i forbindelse med sager ved Verwaltungsgerichtshof, herefter »bekendtgørelsen«) af 1994 [5].

7. I en sag for Verwaltungsgerichtshof har den vindende part kun krav på godtgørelse af sagsomkostningerne, hvis dette er bestemt i VwGG's §§ 47 til 60. For det tilfælde, at disse bestemmelser ikke fastsætter noget konkret, bestemmer VwGG's § 58, at hver part bærer sine egne omkostninger. VwGG indeholder bestemmelser om bestemte faste sagsomkostninger og andre omkostninger, for hvilke der gælder en fast godtgørelse, som bekendtgørelsen nærmere fastsætter. Dette er grundlaget for, at Clean Car blev tilkendt beløbet på 12 860 ATS. Hverken VwGG eller bekendtgørelsen indeholder særlige bestemmelser om omkostninger, der er afholdt i forbindelse med en præjudiciel sag ved Domstolen.

8. Ved en sag anlagt den 18. februar 1999 har Clean Car ved Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien nedlagt påstand om, at Stadt Wien og Republik Österreich (herefter »de sagsøgte«) tilpligtes at betale selskabet en godtgørelse på 60 000 ATS efter princippet om statens erstatningsansvar, med tillæg af 5% i rente p.a. fra den 8. maj 1998, dvs. de omkostninger, som selskabet havde afholdt i forbindelse med den præjudicielle sag, der gav anledning til Clean Car Autoservice-dommen. I et supplerende indlæg af 17. maj 1999 har Clean Car støttet sit krav på reglerne om statens skadesansvar som følge af tilsidesættelse af fællesskabsretten.

9. Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien har herefter ved kendelse af 26. november 1999, indført i registeret på Domstolens Justitskontor den 9. december

4 — BGBl nr. 10/1985.
5 — BGBl nr. 416/1994.

1999, anmodet Domstolen om at besvare følgende spørgsmål:

»Hvorledes skal artikel 104, stk. 5, i procesreglementet for EF-Domstolen fortolkes, når en medlemsstat (Østrig) — som i det foreliggende tilfælde — ikke har fastsat nationale regler, hvorved det overlades de nationale retter at træffe afgørelse om og at tilkende sagsomkostninger i forbindelse med den præjudicielle sags behandling henholdsvis at fordele disse på de deltagende parter?«

10. Clean Car, de sagsøgte, den østrigske regering og Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg. Retsmødet fandt sted den 10. maj 2001.

II — Formaliteten

11. De sagsøgte har bestridt, at anmodningen om præjudiciel afgørelse kan antages til realitetsbehandling. Stadt Wien har gjort gældende, at den fortolkning af fællesskabsretten, som der anmodes om, ikke har nogen sammenhæng med realiteten i eller genstanden for tvisten i hovedsagen. En nærmere fortolkning af procesreglementets artikel 104, stk. 6, forekommer ikke Stadt Wien nødvendig for at kunne tage stilling til Clean Car's påstand af 18. februar 1999. Udvidelsen af anbringenderne i det supplerende indlæg af 17. maj 1999 er ikke blevet anerkendt af retten, og der er derfor ikke grund til at fortolke den nævnte bestemmelse. Stadt Wien mener, at procesreglementets artikel 104, stk. 6, kun er en kompetenceregel. Bestemmelsen regulerer hverken, om der består en ret til godtgørelse af sagsomkostninger, eller med hvilket beløb. Republik Österreich har herudover anført, at Domstolen i Clean Car Autoservice-dommen ikke traf afgørelse om Clean Car's sagsomkostninger, men derimod overlod denne afgørelse til den nationale ret. Verwaltungsgerichtshof har i mellemtiden tildelt Clean Car et beløb i fast godtgørelse for sagsomkostninger, hvorfor anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af procesreglementets artikel 104, stk. 6, ikke længere har nogen genstand.

12. Efter fast retspraksis tilkommer det inden for rammerne af det samarbejde, der i henhold til artikel 234 EF er indført mellem Domstolen og de nationale retsinstanser, udelukkende den nationale retsinstans, for hvem en tvist er indbragt, og som har ansvaret for den retsafgørelse, som skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at vurdere, såvel om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at den kan afsige dom, som relevansen af de spørgsmål, den forelægger Domstolen. Domstolen kan kun afslå at træffe afgørelse vedrørende et præjudicielt spørgsmål fra en national retsinstans, når det klart fremgår, at den ønskede fortolkning af fællesskabsretten savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand [6].

6 — Jf. senest dom af 17.5.2001, sag C-340/99, TNT Traco, Sml. I, s. 4109, præmis 30 og 31.

13. Det er der efter min opfattelse ikke tale om i denne sag. Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at Landesgericht behandler en reel tvist om erstatning af sagsomkostninger, der er afholdt i forbindelse med en præjudiciel sag for Domstolen. Procesreglementets artikel 104, stk. 6, vedrører udtrykkeligt opgørelse af disse sagsomkostninger, hvilket betyder, at der er en forbindelse til tvisten i hovedsagen. Argumentet om, at denne bestemmelse kun fordeler kompetencen, vedrører sagens realitet. Det forhold, at Clean Car i mellemtiden har fået tilkendt en fast godtgørelse, har ingen betydning, da Clean Car i tvisten i hovedsagen bestrider denne godtgørelses grundlag og beløb, netop under påberåbelse af procesreglementets artikel 104, stk. 6.

14. Derfor mener jeg, at Landesgericht's præjudicielle anmodning skal antages til realitetsbehandling.

III — Realiteten

A — *Parternes argumenter*

15. Clean Car har foreslået Domstolen at fortolke procesreglementets artikel 104, stk. 6, således, at denne bestemmelse er til hinder for anvendelsen af nationale bestemmelser, der — som bestemmelserne i henhold til østrigsk ret — ikke indeholder nogen regulering af opgørelsen af sagsomkostninger i en præjudiciel sag. Da det i den foreliggende sag er blevet konstateret, at de østrigske myndigheder har tilsidesat en fællesskabsretlig bestemmelse, der har direkte virkning, skal spørgsmålet om, hvem der skal bære omkostningerne i den præjudicielle sag, besvares under hensyn til de af Domstolen [7] og de i østrigsk ret [8] fastlagte principper om statens erstatningsansvar samt i lyset af reglerne om sagsomkostningerne i procesreglementets artikel 72 og 73, sådan som disse bestemmelser er blevet fortolket i Domstolens praksis.

16. Den gældende østrigske ordning for tilkendelse og fordeling af sagsomkostninger er ikke udtrykkeligt udarbejdet med henblik på den præjudicielle procedure i medfør af artikel 234 EF. Navnlig er bestemmelserne om en fast godtgørelse af sagsomkostningerne ved Verwaltungsgerichtshof ikke tilstrækkelige i henhold til procesreglementets artikel 104, stk. 6. Ifølge Clean Car følger det heraf, at de nationale bestemmelser vedrørende sagsomkostninger ikke kan anses for at være tilstrækkelige, idet de ikke tager højde for yderligere omkostninger, der er afholdt i forbindelse med en præjudiciel sag i medfør af artikel 234 EF. Et andet synspunkt ville fratage procesreglementets artikel 104, stk. 6, hele sit indhold i de tilfælde, hvor der i en medlemsstats ret ikke er fastsat bestemmelser om tilkendelse af yderligere

7 — Dom af 19.11.1991, forenede sager C-6/90 og C-9/90, Francovich m.fl., Sml. I, s. 5357.

8 — Der henvises til artikel 23 i Bundesverfassungsgesetz (grundlov) og til § 1 i Amtshaftungsgesetz (lov om administrationens skadesansvar).

omkostninger, der er afholdt i forbindelse med en præjudiciel sag som led i den nationale sag.

17. Clean Car er af den opfattelse, at denne fortolkning også ville være i strid med procesreglementets artikel 72 og 73, i henhold til hvilke nødvendige udgifter, parterne har afholdt med henblik på sagens behandling, herunder vederlag til befuldmægtigede, rådgivere og advokater, kan kræves erstattet. Clean Car er tillige af den opfattelse, at hvis man kun anvender de østrigske regler, overholder man ikke de relevante principper, som Domstolen har anerkendt med hensyn til, hvor høje udgifter der kan kræves erstattet.

18. De sagsøgte og den østrigske regering har foreslået Domstolen at fortolke procesreglementets artikel 104, stk. 6, således, at den nationale ret, der finder anvendelse i hovedsagen, regulerer opgørelsen af sagsomkostninger i forbindelse med den præjudicielle sag, og at denne bestemmelse på ingen måde forpligter medlemsstaterne til at fastsætte bestemmelser om, at den vindende part har krav på erstatning af de udgifter, der faktisk er blevet afholdt under den præjudicielle sag.

19. Kommissionen har anført, at det i henhold til procesreglementets artikel 104, stk. 6, tilkommer den nationale ret at træffe afgørelse om den præjudicielle sags omkostninger. Når den træffer afgørende vedrørende sagsomkostningerne, skal den nationale retsinstans tage hensyn til Domstolens faste retspraksis, hvorefter der ikke må ske nogen forskelsbehandling mellem opgørelsen af sagsomkostningerne i en præjudiciel sag i medfør af artikel 234 EF og i tilsvarende tvister i nationale sager.

B — *Vurdering*

20. Indledningsvis må det konstateres, at anmodningen om præjudiciel afgørelse fra den forelæggende ret kun vedrører fortolkningen af procesreglementets artikel 104, stk. 6. Det forelagte problem giver, som det også fremgår af de bemærkninger, der er indgivet, anledning til en videre besvarelse. Det spørgsmål, der skjuler sig bag den præjudicielle anmodning, er nærmere bestemt spørgsmålet om, i hvilket omfang fællesskabsretten forpligter medlemsstaterne til at indføre en ret til godtgørelse af yderligere sagsomkostninger, som den i hovedsagen vindende part har afholdt som følge af en præjudiciel sag i medfør af artikel 234 EF. Ved besvarelsen af dette spørgsmål kan man ikke nøjes med at fortolke procesreglementet. Problemet vedrører medlemsstaternes processuelle autonomi. Der må derfor søges støtte i Domstolens praksis, hvor denne begrænser denne autonomi.

21. På den anden side mener jeg, at Domstolens besvarelse af dette præjudicielle spørgsmål fra Landesgericht skal holdes

inden for de grænser, der er sat i anmodningen. De processuelle regler og kravet om godtgørelse af de yderligere omkostninger som følge af den præjudicielle sag må ikke på forhånd sidestilles med de retlige regler om ansvar og en anmodning om erstatning af det tab, som en borger har lidt, fordi en medlemsstat har tilsidesat en bestemmelse i fællesskabsretten med direkte virkning. Man kan naturligvis mene, at anmodningerne overlapper hinanden, for så vidt som anmodningen om godtgørelse af yderligere omkostninger indgår i et videre erstatningssøgsmål, der er indledt mod myndighederne angående tilsidesættelse af en bestemmelse i fællesskabsretten med direkte virkning. Clean Car har under retsmødet anført, at den nationale sag i det væsentlige angår en påstand om godtgørelse af sagsomkostninger og subsidiært, for det tilfælde, at det skulle vise sig, at retsinstansen ikke tager påstanden om fuld godtgørelse af sagsomkostningerne til følge, en erstatningspåstand. Uanset, hvor forståelig den subsidiære påstand er, og uanset, hvor interessant Domstolens bedømmelse heraf også kan være, mener jeg, at besvarelsen i den foreliggende præjudicielle sag kan begrænses til de processuelle aspekter, og at Domstolen ikke behøver at udtale sig om offentlige myndigheders erstatningsansvar i teorien. Det fremgår ikke af sagens akter, at Clean Car ud over sin påstand om godtgørelse af sagsomkostninger også har nedlagt andre erstatningspåstande over for den østrigske stat som følge af Clean Car Autoservice-dommen [9]. Endnu mere vigtigt er det, at der i forelæggelseskendelsen intet nævnes, der giver anledning til at formode, at den forelæggende ret har behov for en supplerende fortolkning af retspraksis vedrørende principperne om de offentlige myndigheders ansvar for tilsidesættelse af fællesskabsretten.

22. Allerede i den første sag, som Domstolen skulle påkende i medfør af EØF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF), beskæftigede den sig med spørgsmålet om, hvem der skulle tilpligtes at betale sagens omkostninger [10]. I sit forslag til afgørelse foretrak generaladvokat Lagrange den løsning, der bestod i at lade hver part bære sine egne omkostninger. Domstolen udtalte imidlertid, at »i den foreliggende sag udgør sagens behandling i forhold til hovedsagernes parter et led i den sag, der verserer for Gerechtshof, Haag; det tilkommer derfor denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne« [11]. Det er derfor i overensstemmelse med fast retspraksis i sager i medfør af artikel 234 EF, at den forelæggende ret skal træffe afgørelse vedrørende sagsomkostningerne, da den præjudicielle sag skal anses for at udgøre et led i hovedsagen. Denne formulering er i mellemtiden blevet kodificeret i procesreglementets nugældende artikel 104, stk. 6.

23. Det fremgår endvidere af Domstolens faste praksis, at når der ikke er sket en fællesskabsretlig regulering, skal den nationale retsinstans træffe afgørelse om opgørelsen af sagsomkostningerne i henhold til

9 — Clean Car's advokater har opgjort, at den samlede godtgørelse af sagsomkostningerne under den præjudicielle sag for Domstolen i sagen Clean Car Autoservice beløb sig til ikke mindre end 435 761 ATS (31 668 EUR). Heraf har Landesgericht pålagt de sagsøgte betaling af de første 60 000 ATS.

10 — Dom af 6.4.1962, sag 13/61, De Geus, Sml. 1954-1964, s. 293, org.ref.: Rec. s. 89.

11 — Ovennævnte dom i De Geus-sagen, Rec. s. 107.

reglerne i national ret. I Bollmann-dommen [12] udtalte Domstolen, at på fællesskabsrettens daværende udviklingstrin henhørte opgørelsen af sagsomkostningerne og spørgsmålet om godtgørelse af de nødvendige udgifter, der er afholdt af parterne i hovedsagen, under de bestemmelser i den nationale lovgivning, der fandt anvendelse på nævnte hovedsag. Fællesskabslovgiver har aldrig reguleret opgørelsen af sagsomkostninger afholdt i forbindelse med hovedsagen og med den præjudicielle procedure, ligesom den heller aldrig har reguleret f.eks. forfaldstidspunkter, forældelsesfrister eller erstatningsbeløb.

24. Under hensyn til denne retspraksis og i medfør af procesreglementets artikel 104, stk. 6, mener jeg, det er klart, at det påhviler den nationale ret at træffe afgørelse i hovedsagen på grundlag af de nationale processuelle regler om opgørelsen af yderligere sagsomkostninger, der er blevet afholdt under den præjudicielle sag. Spørgsmålet, om der består et krav om fuld godtgørelse af sagsomkostningerne, skal som udgangspunkt besvares på grundlag af denne nationale ret.

25. Clean Car's argumenter med hensyn til procesreglementets artikel 72 og 73 er uden relevans herfor. Procesreglementets artikel 72 indeholder princippet om, at sagens behandling ved Domstolen er gratis, bortset fra i en række specifikke situationer. Den foreliggende sag vedrører imidlertid ikke omkostninger faktureret af Domstolen, men omkostninger afholdt af Clean Car til juridisk bistand under den præjudicielle procedure. Procesreglementets artikel 73 fastlægger nærmere begrebet »udgifter, som kan kræves erstattet«, men denne bestemmelse har kun interesse i situationer, hvor Domstolen selv træffer afgørelse om sagsomkostningerne. Som allerede anført påhviler det under en præjudiciel sag i medfør af artikel 234 EF den nationale ret at træffe afgørelse herom under hovedsagen.

26. Fællesskabsretten overlader imidlertid ikke medlemsstaterne en fuldstændig frihed med hensyn til opgørelsen af sagsomkostningerne under en præjudiciel sag i medfør af artikel 234 EF. Ifølge fast praksis tilkommer det, når der ikke er udstedt fællesskabsbestemmelser på området, hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsrettens direkte virkning medfører for borgerne. I den forbindelse har den nationale lovgiver imidlertid pligt til at overholde to almindelige fællesskabsretlige principper, der i den nationale retsorden skal give borgerne instrumenter, der skal gøre det muligt for dem at påberåbe sig de rettigheder, de har i henhold til fællesskabsretten. Ifølge det første princip må en sag vedrørende tilsidesættelse af fællesskabsretten ikke behandles mindre gunstigt end tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet). Ifølge det andet princip må de nationale regler heller ikke i praksis gøre det umuligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Fællesskabets

12 — Dom af 1.3.1973, sag 62/72, Sml. s. 269, præmis 6.

retsorden (effektivitetsprincippet) [13]. Efter min opfattelse kan denne retspraksis også anvendes på regler i nationale ret, der vedrører søgsmål angående tilkendelse af sagsomkostninger.

27. Domstolen overlader det alene til den nationale retsinstans at vurdere, om forudsætningerne i fællesskabsretten er opfyldt i den konkrete sag. I forbindelse med udøvelsen af denne beføjelse kan Domstolen give den nationale retsinstans nærmere kriterier, der giver den et objektivt grundlag for at anvende og fortolke de to ovennævnte principper.

28. Den nationale ret kan efter min opfattelse i den konkrete sag nøjes med at foretage en vurdering af, om ækvivalensprincippet er overholdt. Jeg kan ikke se, hvordan en regel om en fast godtgørelse kan krænke effektivitetsprincippet, som Domstolen navnlig har udviklet med hensyn til fastsættelse af søgsmålsfrister i national ret. Med henblik herpå må det godtgøres, at denne regel om opgørelse af sagsomkostningerne gør det umuligt eller yderst vanskeligt at udøve — i den konkrete sag — retten til arbejdstagernes frie bevægelighed. I den foreliggende sag har retsinstansen allerede erklæret den bestemmelse i national ret, der var indført i strid med artikel 39 EF, ugyldig. Selv om dette krævede en præjudiciel sag for Domstolen, er den omstændighed, at der skulle afholdes yderligere omkostninger i forbindelse med denne sag, efter min opfattelse ikke tilstrækkelig til deraf at udlede, at udøvelsen af rettigheder i henhold til fællesskabsretten derved blev gjort umulig eller yderst vanskelig.

29. Ved bedømmelsen af, om ækvivalensprincippet er blevet overholdt, bør den nationale ret efterprøve, at reglerne om godtgørelse af sagsomkostninger i forbindelse med præjudicielle forelæggelser for Domstolen i henhold til østrigsk ret ikke er mindre gunstige end reglerne om godtgørelse af sagsomkostninger i tilsvarende nationale sager. I den forbindelse er to underspørgsmål af betydning. Den nationale retsinstans skal for det første afgøre, hvad der er et hensigtsmæssigt kriterium ved sammenligningen, dvs. med hvilket nationalt søgsmål det præjudicielle søgsmål i medfør af artikel 234 EF bør sammenlignes. I den forbindelse skal den nationale ret undersøge de væsentligste kendetegn ved de to søgsmål [14]. Dernæst skal den undersøge, om godtgørelsen af udgifterne er mindre gunstig under det præjudicielle søgsmål end under det tilsvarende nationale søgsmål. Denne undersøgelse skal også foretages ved gennemgang af de væsentligste kendetegn ved den pågældende lovgivning [15].

30. Parternes uenighed med hensyn til, hvordan det skal afgøres, hvilket nationalt søgsmål der svarer til det præjudicielle søgsmål, viser, hvor kompliceret det kan være at opstille et hensigtsmæssigt sammenligningskriterium i en konkret sag. Ifølge Republik Österreich (som sag-

13 — Jf. senest dom af 16.5.2000, sag C-78/98, Preston m.fl., Sml. I, s. 3201, præmis 31, og af 22.2.2001, forenede sager C-52/99 og C-53/99, Camarotto og Vignone, Sml. I, s. 1395, præmis 21.

14 — Jf. dom af 1.12.1998, sag C-326/96, Levez, Sml. I, s. 7835, præmis 39 og 43, og Preston-dommen, præmis 49.

15 — Jf. dom af 14.12.1995, forenede sager C-430/93 og C-431/93, Van Schijndel og Van Veen, Sml. I, s. 4705, præmis 19, og Levez-dommen, præmis 44.

søgt) — og da også ifølge Kommissionen — ligger det lige for at sammenligne Verwaltungsgerichtshof's præjudicielle forelæggelse for Domstolen i medfør af artikel 234 EF med det nationale søgsmål, hvor Verwaltungsgerichtshof som led i hovedsagen indgiver en anmodning til Verfassungsgerichtshof i form af en »Gesetzprüfungsverfahren« (sag til prøvelse af en lovs forfatningsmæssighed). Clean Car er derimod af den opfattelse, at denne sammenligning skal foretages i forhold til den situation, hvor Oberster Gerichtshof i medfør af artikel 234 EF anmoder Domstolen om at fortolke en bestemmelse i fællesskabsretten.

31. Det er imidlertid ubestridt mellem parterne, at de østrigske regler om opgørelse af sagsomkostninger er komplicerede. Republik Österreich's befuldmægtigede (som sagsøgt) har under retsmødet forklaret, at der i østrigsk ret er forskellige ordninger til opgørelse af sagsomkostninger, som anvendes afhængigt af sagens art og af den retsinstans, sagen er indbragt for. Under sager for forvaltningsretterne bærer hver part således som udgangspunkt sine egne omkostninger. For så vidt angår sagerne for Verwaltungsgerichtshof er der en undtagelsesordning, idet det deri er bestemt, at der skal ske godtgørelse af sagsomkostningerne, men i begrænset omfang: Sagsomkostningerne tilkendes med et fast beløb. I de borgerlige sager, hvor fordringen ikke bestrides (frivillig retshåndhævelse), bærer hver part også som udgangspunkt sine egne omkostninger. I de borgerlige sager, hvor fordringen bestrides, bestemmes det i østrigsk ret, at retten kan pålægge den tabende part at betale samtlige sagsomkostninger.

32. Clean Car har tillige gjort gældende, at den østrigske ordning med godtgørelse af omkostningerne er i strid med ækvivalensprincippet, idet der i visse tilfælde findes en regel om godtgørelse af sagsomkostninger i præjudicielle sager i medfør af artikel 234 EF, men ikke i andre. Dette synspunkt er efter min opfattelse ikke holdbart. Ækvivalensprincippet forpligter ikke medlemsstaterne til for alle nationale sager at fastsætte den samme ordning med hensyn til godtgørelse af omkostninger afholdt i forbindelse med præjudicielle sager for Domstolen.

33. Efter min mening skal der ved anvendelse af ækvivalensprincippet i første række henses til arten af det søgsmål, der er reguleret i national ret. Inden for hvert specifikke søgsmål skal der som en målestok for sammenligning findes et nationalt led i hovedsagen, som kan sammenlignes med en præjudiciel forelæggelse for Domstolen. Derefter skal det på grundlag af de relevante processuelle regler bedømmes, om reglerne om sagsomkostninger, der gælder for præjudicielle sager for Domstolen, ikke er mindre gunstige end reglerne om tilsvarende nationale sager. Bærer hver part sine egne omkostninger i henhold til reglerne for tilsvarende nationale sager, kan disse regler også anvendes på omkostninger, som er påløbet under den præjudicielle sag ved Domstolen. Kan den part, der vinder hovedsagen, af den tabende part kræve de yderligere sagsomkostninger for

det tilsvarende nationale led i sagen, må dette også gælde de omkostninger, der er påløbet under den præjudicielle sag i medfør af artikel 234 EF.

34. Hvis der i national ret er truffet bestemmelse om en fast godtgørelse, skal retten efter min opfattelse i forbindelse med prøvelsen af ækvivalensen tage i betragtning, at der ved valget af de hensyn, som det faste beløb for den nationale sag bygger på, muligvis ikke er taget hensyn til de yderligere omkostninger — f.eks. højere udgifter til rejse og ophold — som en sag for Domstolen i Luxembourg kan være forbundet med.

35. Som allerede anført tilkommer det imidlertid den nationale ret på grundlag af de relevante omstændigheder i sagen at træffe endelig afgørelse om, hvorvidt ækvivalensprincippet er blevet overholdt.

IV — Forslag til afgørelse

36. Herefter foreslår jeg Domstolen at besvare det af Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien forelagte spørgsmål på følgende måde:

»Hvis en national ret i henhold til artikel 104, stk. 6, i procesreglementet for De Europæiske Fællesskabers Domstol træffer afgørelse vedrørende sagsomkostninger i forbindelse med en præjudiciel sag, må denne afgørelse ikke være mindre gunstig end en afgørelse vedrørende sagsomkostninger angående et tilsvarende nationalt led i hovedsagen.«